Versenyképesség a gazdaságban

COLTEA TIBOR

A versenyképesség vitatott gazdasági fogalom, több szakember kétségbe vonja mérhetőségét és definiálhatóságát. Amennyiben elfogadjuk azt a szélsőséges nézetet, hogy a versenyképességet se meghatározni, se mérni, se összehasonlítani nem lehet, akkor kétségbe vonjuk magát a fogalmat. Márpedig ha a reál piacgazdaságban vállalkozások versenyeznek egymással, illetőleg a világgazdaság keretein belül országok versenyeznek egymással, számomra eléggé egyértelmű, hogy a létező verseny eleve determinálja és szükségessé teszi a versenyképesség létét.

Való igaz, hogy a versenyképesség mind makroszintű, mind mikroszintű meghatározása bonyolult kérdés. De ez nem lehet indok arra, hogy ne foglalkozzunk vele, különös tekintettel a kérdés időszerűségére a közép-európai régió szempontjából és ugyanakkor Románia szempontjából is. Régiónk és országunk szempontjából a modernizáció és a felzárkózás kulcskérdés: hogyan lehet felzárkózni egy fejlettebb gazdasági régióhoz? Erre a kérdésre nem igazán lehet más választ adni, minthogy versenyben kell utolérni a gazdaságilag fejlettebb országokat. Ha pedig versenyezni akarok valakivel, akkor ennek a versenynek a kimenetele egyértelműen a versenyképesség függvénye.

a) Összefüggés a makroszintű versenyképesség és egy ország növekedési kilátásai, valamint felzárkózási esélyei között

• A XX. század második felében fokozatosan növekedett a különbség Közép- és Kelet-Európa (a volt szocialista országok) gazdasági teljesítménye és a fejlett világ országai között az utóbbiak kárára.

• Ezért az 1989/1990-es rendszerváltás után előtérbe került a modernizáció és a felzárkózás mint térségünk legfontosabb problémája.

• A felzárkózás egy integrálodó Európában és egy globalizálodó világgazdaságban elképzelhetetlen verseny nélkül.

• A versenyben egy nemzetgazdaság vagy vállalat teljesítményét a versenyképessége határozza meg.

b) Miért aktuális kérdés Románia számára a versenyképesség?

Válaszom: legalább a következő öt szempont miatt:

• Az EU-hoz csatlakozni szándékozó országok, így Románia számára is kötelező a koppenhágai kritérium (European Council 2001), miszerint „a tagjelölteknek állniuk kell a közösségen belüli versenyt".

• A 27-ek (25 uniós tagállam + 2 csatlakozásról tárgyaló) közül, az országértékelések alapján, Románia az utolsó helyen áll, mind a makrogazdasági mutatók, mind a versenyképesség szempontjából.

• Románia az idén be akarja fejezni a csatlakozási tárgyalásokat az EU-val. A csatlakozás várható időpontja 2007.

• A román gazdaság több évi visszaesés és stagnálás után 2001-től dinamikus fejlődési pályára állt.

• Készül a 2007–2010-es évekre szóló Nemzetközi Fejlesztési Terv, melynek egyik alapeleme az ország versenyképességének javítása.

A 2007-ben várható csatlakozás után Románia bekerül egy olyan fejlett gazdasági régióba, ahol nem létezik belső piacvédelem, és így nagyon kemények a feltételek. Sajnos a mai rangsorok alapján a 27 jelenlegi és a 2007-ben csatlakozó országok közül Románia a gazdasági teljesítménye alapján az utolsók között lesz. Tehát értelemszerűen az lehet az ország középtávú célkitűzése, hogy felzárkózzon az uniós középmezőnyhöz. Az Európai Unió maga is versenyhátrányba került az elmúlt évtizedben az Amerikai Egyesült Államokkal szemben, ebből kifolyólag az Európai Unió számára is kulcskérdés, hogy milyen mértékben tudja érvényesíteni azt a gazdasági és technológiai potenciált, amelyet a maga 500 milliós lakosával jelent a mai világgazdaságban.

De próbáljuk meg – még ha nem is olyan könnyű feladat – meghatározni a versenyképességet mint fogalmat.

c) A versenyképesség mint fogalom meghatározása

• A Román Értelmező Szótár (DEX) a következőképpen írja le a versenyképességet: „a versenytársakkal való megmérettetésre felkészült". A közgazdasági szakirodalomban nem találkozunk általánosan elfogadott definícióval.

• Samuelson a versenyképességet makroszinten, mint országok között folyó kompetíciót határozza meg, amelynek célja a mind nagyobb világpiaci részesedés megszerzése.

• Chikán szerint a nemzetgazdasági versenyképesség a gazdaság azon képességét jelenti, hogy a nemzetközi kereskedelem támasztotta követelményeknek megfelelően úgy képes létrehozni, termelni, elosztani és/vagy szolgáltatni termékeket, hogy közben saját termelési tényezőinek hozadéka növekszik.

Versenyképes az a vállalat, amely tartósan képes a versenytársakénál kedvezőbb minőség, idő és költség kritériumoknak

eleget tenni, miközben a nyeresége lehetővé teszi a tartós működőképességet.

Nekem a Chikán Attila-féle meghatározás tetszik a legjobban, ő lényeges dolgokat emelt ki, például a vállalati verseny esetében azt a tényt, hogy a jó minőségű termékeket határidőre kell előállítani, és talán még ennél is fontosabb, hogy az egységnyi termékre eső önköltség szempontjából jobbnak kell lenni a versenytársaknál. Még ez sem elegendő, ti. ugyanakkor profitot kell termelni, mivel a profit a beruházásoknak az elsődleges forrása, és egy magáncégnek normális körülmények között az a célja, hogy közép- és hosszú távon megmaradjon és fejlődjön.

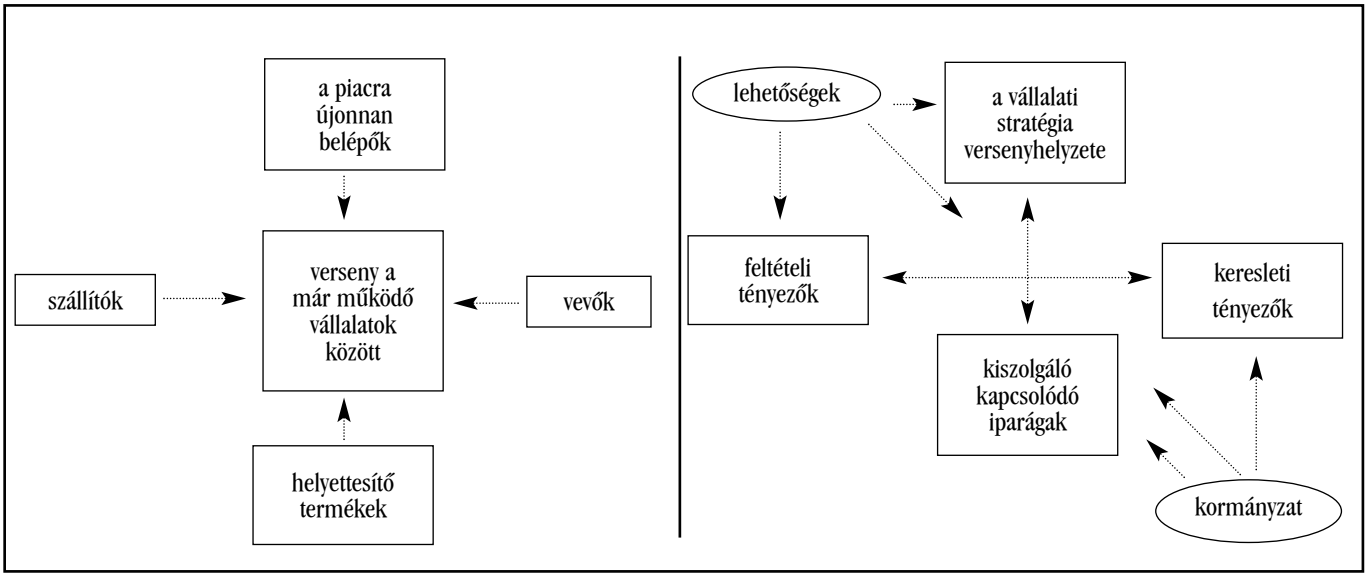
Tudományos osztályozás szempontjából a versenyképességet a következőképpen közelíthetjük meg:

d) A versenyképesség különböző megközelítése

• A verseny és versenyképesség fajtái:
  – makroszintű (országok vagy régiók közötti);
  – ágazati szintű;
  – mikroszintű (vállalatok közötti).

Pragmatikus kérdés: jelen pillanatban kivel van versenyben Románia makrogazdasági szinten?

• A mikro- és makroszintű versenyképesség fő tényezői (Porter-féle modell):

e) Kivel versenyez Románia makroszinten?

• Általános megközelítés: egy globalizálódó világban minden ország potenciális versenytárs.

• Pragmatikus megközelítés:

– a legfejlettebb országokkal (AEÁ, Japán) reménytelen a versenyt felvenni;

– a harmadik világ gyengén fejlett országai nem versenytársak;

– a fő vetélytársak az EU jelenlegi tagországai és a csatlakozni szándékozók.

Középtávon szerencsés volna utolérni Csehországot, Lengyelországot, Magyarországot, Szlovákiát. Hosszú távon el kellene érnünk az EU 75%-os átlagos fejlettségi szintű országait. Az EU kohéziós támogatási rendszere arra épül, hogy csak a 75% alatt teljesítő régiók kapnak felzárkózási pénzalapot, a többiek viszont nem. Az újonnan csatlakozott országok kevés olyan régióval rendelkeznek, amelyek fejlettségi szintje meghaladja az EU-s fejlettségi szint 75%-át. Ilyen például Prága és Budapest régiója.

f) A versenyképesség összetevőiről

• A versenyképesség komplex fogalom, amelybe a termelésre vonatkozó mutatószámok mellett beleértendő a jogrend, a fizikai, kereskedelmi és pénzügyi infrastruktúra, a logisztika, a humán szféra, az államigazgatás, a környezetvédelem, a társadalmi és politikai stabilitás, a belső és külső biztonság.

• Makroszintű összehasonlításoknál a versenyképesség kritériumai közé sorolandó:
  – a nemzetközi kapcsolatokban való nyitottság (openness),
  – a kormányzati politika minősége (government),
  – a pénzügyi szolgáltatások színvonala (finance),
  – a kutatás és fejlesztés hatékonysága (technology),
  – az infrastrukúra fejlettesége (infrastructure),
  – a vezetésmenedzsment (management),
  – a közösségi intézményi rendszer (institutions),
  – a munkaerő hatékonysága (labour).

Száz évvel ezelőtt az iparilag fejlett országoknál az volt a verseny meghatározó kritériuma, hogy ki gyárt több acélt, ki tud

több és jobb minőségű terméket előállítani. A poszt-indusztriális társadalomban ez alaposan megváltozott, a legfejlettebb országok esetében a gazdaságot a szolgáltatási szektor dominálja. A szolgáltatási szektor ugyanakkor az egyik legkevésbé hatékony és termelékeny a különböző gazdasági szektorok között. Ha úgy akarjuk egy ország teljesítményét növelni, hogy közben a szolgáltatások arányát is növeljük, eleve egymásnak ellentmondó tendenciákkal kell számoljunk. Ugyanez a helyzet a kis- és közepes vállalatok kérdését illetően. Egyesek szerint ez a szektor gazdaságilag meghatározó, mások szerint elhanyagolható tényező. Mindkét félnek igaza van. A nagyszámú kis- és közepes vállalat együtt nagy volument állít elő, de nem ebben a szektorban állítják elő a csúcstermékeket, és nem itt születnek meg az új technológiák és az új termékek.

Nálunk az 1989 után indult nagyszámú kis- és közepes vállalkozás nem tudott megfelelő tőkét felhalmozni, nem tud megfelelő összeget fordítani a humán erőforrás képzésére, gyakorlatilag mi egy gyengén fejlett kis- és közepes vállalati szektorral akarunk versenyezni olyan országokkal, ahol ez a szektor hosszú ideje létezik és egy közepes fejlettségi szintet ért el.

g) A versenyképesség mérése

• A versenyképesség mérésére jelenleg nincs egy egységes kritériumrendszer.

• Megközelítéstől függően, különbözőképpen lehet a versenyképességet meghatározó mutatókat csoportosítani.

1. Makroszemléletű mutatók

– makrogazdasági környezet (stabilitás, hitelminősítés, állami szerepkör);

– tehnológiai index (innováció, tehnológiai transzfer);

– közösségi intézmények (jogi szabályozás, szerződéses fegyelem, korrupció).

2. Mikroszemléletű mutatók

– mikrogazdasági környezet;

– üzleti környzet (infrastruktúra, munkaerő-ellátás, tőkepiac, fizetőképes kereslet);

– kereskedelmi társaságok működése és jövőképe (termelési mutatók, piaci részesedés, menedzsment, K+F).

3. Külgazdasági képzett mutatók

– egységérték (unit value);

– minőségi részarány (revealed quality elasticity);

– magas jövedelemtartalmú termékarány (position in price segments).

4. Az EU-ban alkalmazott komplex mutatók

– a GDP változatlan áron számolt növekedési üteme;

– munkatermelékenység szintje (ezer ECU/foglalkoztatott);

– feldolgozóipar reálértéken számolt termelés-növekedése;

– nemzetgazdasági szintű K+F ráfordítás a GDP %-ában;

– K+F ráfordítás a feldolgozóipari bruttó hozzáadott-érték százalékban;

– találmányok, szabadalmak, szakmai publikációk 1 millió lakosra jutó értéke;

– oktatási kiadások értéke a GDP %-ában;

– új diplomások aránya a 20–29 éves népességből;

– aktív keresőkből az utóképzésben (második diplomát adó átképzésben) résztvevők aránya;

– informatikai és távközlési célú kiadások a GDP %-ában;

– a high-tech területen dolgozók aránya az aktív keresők százalékában;

– a high-tech tevékenységek hozzáadott értéke a GDP százalékában;

– kereskedelmi integráció mértéke (külkereskedelmi forgalom a GDP százalékában);

– strukturális változások (gazdaságszerkezeti átalakulás) üteme.

Ugyancsak ellentmondást hordoz magában az Európai Unió máskülönben jogos elvárása a környezetvédelmi beruházásokra vonatkozóan. Sajnos a termelőszektorban szükséges környezetvédelmi beruházások önköltségnövelő tényezők, amelyek magvalósítása esetében a romániai vállalat versenyhátrányba kerül azokkal az uniós vállalatokkal szemben, amelyek ezeket a fontos beruházásokat hosszú évtizedek alatt hajtották végre. Romániából jelen pillanatban 2 000 000 ember dolgozik az Európai Unióban vendégmunkásként, közülük sokan magasan képzett szakemberek. Felmerül a kérdés: ilyen körülmények között hogyan tudja Románia növelni munkaereje képzettségi szintjét, illetve a munkaerő hatékonyságát? Ez persze nem csak hazai probléma, a szakemberek elvándorlása Nyugat-Európában is létező jelenség, itt az agyelszívó szerepet az Amerikai Egyesült Államok tölti be. Nálunk a jelenség drámai méreteket ölt, tudniillik a jelentős jövedelmi szintek közötti különbség miatt tőlünk a közepesen képzett munkaerő is Nyugatra vándorol, beleértve az erdélyi magyarságot is. Ez a jelenség egyéni szinten magyarázható, társadalmi szinten kevésbé elfogadható, versenymegközelítésben pedig olyan, mintha egy futballcsapattól elvárnánk, hogy megnyerje a Champions League-t III. és IV. osztályú játékosokkal.

Összefoglalásként elmondható, hogy a maga ellentmondásossága és bonyolultsága ellenére a gazdasági verseny létező fogalom, makroszinten vannak sikeresen versenyző országok, mikroszinten vannak sikeresen versenyző vállalatok. Természetesen egy versenyben mindig kevesen vannak az élen, so-